

İşsizlik, bir ekonominin en önemli makroekonomik problemlerinden biridir. İşsizlik, sadece gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ekonomilerin de bir sorunudur. Ekonomide bütün kaynakların (emek, sermaye, girişimci ve sermaye) kullanılması durumu, tam istihdam ifade etmektedir. Ancak, tam istihdam durumunu yakalamak çok zordur. Üretim faktörlerinden bir kısmının kullanılmasına eksik istihdam veya eksik kullanım denilmektedir. Eksik istihdamın emek açısından karşılığı, işsizliktir. İşsizlik; sadece işsiz kalanı değil, bütün bir toplumu etkilemektedir. O yüzden işsizlik, toplumsal bir sorundur ve çözümü de bütün toplumun katkısıyla olmaktadır. Bu bölümde, işsizliğin tanımı yapılmış ve işsizliğin türlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca işsizliğin nasıl ölçüldüğü, işsizliğin ekonomiye ve topluma etkileri anlatılmıştır.

13.1. KONUyla İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Toplam nüfus: Bir ülkede yaşayanların toplam sayısıdır. "Sıfır" yaş (yeni doğan) ile o ülkedeki en yaşlı olan kişiyi kapsamaktadır.

Kurumsal olmayan sivil nüfus: Bir ülkedeki toplam nüfusun kışla, hapsedane ve hastane gibi yerlerde ikâmet edenler dışında kalan kısmının, 15 yaş üzerindeki kısmına denilmektedir (Ünsal, 2011: 427).

Aktif nüfus: Çalışan nüfus veya faal nüfus olarak da adlandırılmaktadır. 15-64 yaş arasındaki nüfusa, çalışma çağındaki nüfus denilmektedir. Dolayısıyla, çocuklar ve yaşlıların olmadığı nüfustur. Aktif nüfus, sadece yaş itibariyle yapılan bir tanımlamadır. Bu yaş diliminde olup da aktif olmayan ve işgücüne dahil edilmeyen bir kitle bulunmaktadır (Ardıç, 2011: 177).

İşgücüne dahil edilmeyenler: Bu nüfus; çalışma çağındaki olup bir takım kısıtları olanları ifade etmektedir. Bir ülkede öğrenciler, askerler, ev hanımları, özürli/sakatlar, tutuklu/hükümlüler, çalışamaz halde olanlar, emekliler, kendi hesabına çalışanlar, iş aramadan ümidini kesenler işgücüne dahil edilmemektedir (Yıldırım vd., 2013: 68).

İşgücü: Aktif nüfustan, işgücüne dahil edilmeyenler çıkarıldıktan sonra kalan nüfusu ifade etmektedir. Bir başka deyişle, nüfusun aktif olanlarının içinde gerçekten aktif olan ve hiçbir kısıtı olmayanlardır. İşgücü, çalışabilecek nüfus anlamına gelmektedir. Bu nüfusun bir kısmı istihdam edilmekte (çalışan), geri kalan kısım ise, işsizleri oluşturmaktadır. O halde işgücü, aşağıdaki gibi yazılabilir (Yıldırım vd., 2013: 68).

$$\text{İşgücü} = \text{İstihdam} + \text{İşsiz}$$

İstihdam: Tam gün çalışan yetişkin işgücüdür. Bir başka tanımla, "ülkede ki mevcut işgücünün ekonomik faaliyetler içerisinde sürekli biçimde çalıştırılmasıdır". Piyasada part-time (kısmi çalışan) çalışanlar olabilmektedir (Yahşi, 2007: 21). Ancak istihdam kavramı, tam gün çalışanları kapsamaktadır. İstihdam, aşağıdaki gibi "oran" şeklinde hesaplanmaktadır (Ünsal, 2011: 429).

$$\text{İstihdam oranı} = \frac{\text{İstihdam}}{\text{Kurumsal olmayan sivil işgücü}} \times 100$$

Bir ülke nüfusunda, istihdam oranı çok önemlidir. Çünkü, istihdam edilen her kişi kendisiyle birlikte bakımını üstlendiği diğer bireyleri de finanse etmektedir. Bu açıdan, istihdam edilenlerin sayısı arttıkça, çalışan başına düşen bağımlı nüfus azalmaktadır. Böylece, istihdam edilenlerin üzerindeki yük hafifletilmektedir.

Bağımlı nüfus: Çalışma çağına olmayan veya çalışma çağına olduğu halde çalışmayan ve çalışanlar tarafından geçimleri sağlanan nüfusu ifade etmektedir. Doğum oranının düşük olduğu gelişmiş ülkelerde, bağımlı nüfus oranı azdır. Çünkü, bu ülkelerde çalışanların oranı fazla olduğu için, bu kişilerin bakmakla yükümlü olduğu insan sayısı az olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, bağımlı nüfus oranı fazladır. O yüzden, ülkelerdeki istihdam sayısı çok önemlidir.

İşgücüne katılım oranı: İşgücünün kurumsal olmayan sivil nüfusa oranını ifade etmektedir. Bu oran, sivil nüfusun ne kadarının çalışmak istediğini göstermektedir. Bir ülkede mevcut işsizler varken, işgücüne yeni katılanlar da oluyorsa, işsizlik daha büyük sorun olmaktadır. Çünkü, bir taraftan mevcutlara, diğer taraftan da yeni katılanlara iş imkânının oluşturulması gerekmektedir. İşgücüne katılım oranı, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Orhan ve Erdoğan, 2013: 363).

İşgücü

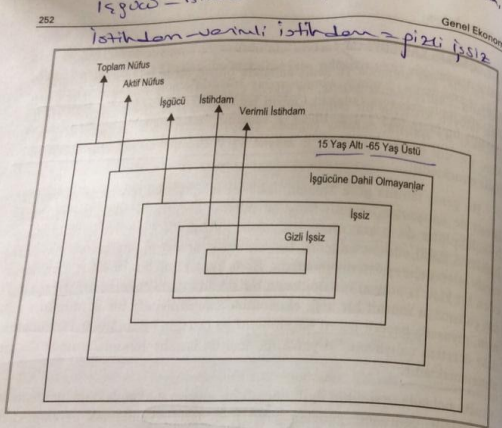
13.2. İŞSİZLİK KAVRAMI

İşsizlik, dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda işsizlik, bir ülkede çalışabilecek durumda olan ve çalışmak isteyen kişilerin bir bölümünün işinin olmamasına denilmektedir. Geniş anlamda ise işsizlik; çalışma çağına, çalışma becerisinde, çalışma isteğinde olan, mevcut ücrete razı olan, iş arayan ve iş bulamayan kişilerin durumunu ifade etmektedir.

Bu geniş tanıma göre örneğin, askerler iş aramaz, çocuklar ve yaşlılar işe de çalışamaz, engelli insanlar çalışma becerisinde değildirler, tutuklu/hükümlüler de iş aramaz. Bu yüzden, yukarıdaki gruplar işsizlik hesaplanmasına dâhil edilmemektedir. Bir kişinin iş aradığını söylemesi, tam anlamıyla iş aradığını göstermemektedir. Buna karşın örneğin İŞ-KUR'a müracaat eden bir kişi, iş arayan birisini kesin bir şekilde ifade etmektedir. Diğer taraftan çalışmaya müsait bir kişi, ekonomide çalışabileceği bir iş olmasına rağmen, piyasada geçerli ücreti beğenmiyor ve örneğin "Ben 5.000 TL'nin altındaki ücretten çalışmam." diyorsa, bu kişi de işsizlik hesaplamasında dikkate alınmamaktadır.

Bu noktada, işsizlikle ilgili önemli bir hususa dikkat çekmek gerekmektedir. İşsizlik denilince, genelde **gayri iradi işsizlik** anlamak gerekmektedir. Cari ücret düzeyinde çalışmaya razı olduğu halde iş bulamayan kimseye, **gayri iradi işsiz** denilmektedir. Bu tür işsizliğe, sadece işçilerle ilgili olarak alınacak önlemlerle, örneğin işçilerin daha az ücretle çalışmaya razı edilmeleriyle çözümlenemez. Buna karşılık **iradi işsizlik**, cari olandan daha yüksek ücret bulunamamaktadır. Bir başka deyişle, çalışabilecek durumda bir ücret istendiği ya da mevcut iş olanaklarından daha iyi iş olanakları arandığı için, iş bulunmaması durumudur. Bir başka deyişle, çalışabilecek durumda olanların bir bölümünün çalışmamayı tercih etmesine denilmektedir. Dolayısıyla **iradi işsizlik**, gerçek bir işsizlik saymak doğru olmamaktadır. Çünkü bu tür işsizler, mevcut koşullarda çalışmaya razı oldukları taktirde hemen iş bulabileceklerdir. **Özetle; işsizlik kavramı, sadece gayri iradi işsizliği kapsamaktadır.**

Şekil 14: Bir Ülkede Nüfus ve İşgünün Yapısı

Şekil 14'te, nüfusun yapısı verilmiştir. Buna göre, en geniş dikkörtgen toplam nüfusu, en dar dikkörtgen o ülkedeki verimli çalışanları göstermektedir. Bir ülkede gerçekten üreten ve değer yaratan kesim ise, verimli istihdamdır. Ülkedeki verimli çalışanların sayısı ne kadar az ise, söz konusu kesim üzerindeki yük (diğer kesimlerin ekonomik geçimi) artmaktadır.

13.3. İŞSİZLİĞİN ÖLÇÜLMESİ

İşsizlik (unemployment, u), bir oran şeklinde ifade edilmektedir. Türkiye'de işsizlik aylık, yıllık olarak hesaplanmaktadır. İşsizlik oranı, ülke geneli için hesaplandığı gibi, sektörler açısından, cinsiyet açısından, eğitim durumu açısından ve kır-kent durumu açısından olmak üzere farklı alanlarda hesaplanmaktadır. İşsizlik, aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır (Boyes ve Melvin, 2013: 226).

$$\text{İşsizlik oranı (u)} = \frac{\text{İşsiz sayısı}}{\text{İşgücü}} \times 100$$

Örnek: Ekim 2011'de Türkiye'nin nüfusu 72.7 milyon kişi olarak tahmin edilmektedir. Bir işte çalışanlar yani istihdam edilenler (24.5 milyon) ve son üç ayda iş aramış ve 15 gün içinde işe başlayabilecek konumda olan işsizlerin (2.5 milyon) toplanmasıyla bulunur toplam işgüçü, 27 milyon kişidir. Buna göre, işsizlik oranı = $(2.5/27) \times 100 = 9,1$ olarak hesaplanmaktadır. Yani, Ekim 2011'de Türkiye'de işsizlik oranı % 9,1'dir.

Bir ülkede işsizliği tam olarak hesaplamak zordur. Çünkü, ülkede iş arama olasılığında cesareti kırılanlar olabilmektedir. Cesareti kırılan kişi, çalışabilecek potansiyel içinde bulunup, aktif olarak iş aramayan bireydir. Bu duruma iten nedenler uzun süre işsiz kalmak, işsizlik psikolojisi ve mevcut ekonomik sıkıntılar olabilir. uzun süre işsiz kalmak, işsizlik psikolojisi ve mevcut ekonomik sıkıntılar olabileceği gibi özgüven kaybı da olabilmektedir. Nüfus içinde bu kitlenin varlığı, işsizlik hesaplamasını zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan, bir ülkede yarı zamanlı çalışanlar (part-time) da bulunmaktadır. Yarım gün veya 2 saat gibi, tam gün çalışmayanlar da dikkate alındığında işsizlik rakamı yüksek çıkabilmektedir.

13.4. İŞSİZLİK TÜRLERİ

13.4.1. Frikisyonel İşsizlik

Emeğin normal yer değiştirmesinden, mevcut işinden ayrılıp başka bir iş aramasından kaynaklanan işsizliktir. Kişiler, pek çok nedenlerle işlerinden ayrılmaktadır. İşinden ayrılan kişinin yeni iş bulması zaman almaktadır. Bu işsizlik, yer ile meslek değiştirmelerinin neden olduğu ve olumsuz etkisi en az olan işsizlik türüdür. Kısmi ve geçici bir işsizliktir. Örneğin: Eşi öğretmen olan ve Ankara'da Siteler'de çalışan bir mobilya ustası düşünelim. Eşinin tayini Kayseri'ye çıkmışsa, mobilya ustası normal olarak Kayseri'ye taşınacak ve bir süre işsiz kalacaktır. Mobilya ustasının maruz kaldığı bu durum, frikisyonel işsizliktir (Orhan ve Erdoğan, 2013: 364).

13.4.2. Yapısal İşsizlik

Ekonomideki yapısal ayarlanmalar eksik istihdama neden olmaktadır. Mal ve hizmet talebinin yapısı değiştiği zaman, emek talebinin yapısı da değişmektedir. Emek tam olarak uyumlaştırılana kadar, yapısal işsizlik gelişmesini sürdürmektedir. Yapısal işsizlik; emek gücünün becerisinin, seçilen mesleğin, çalışılan endüstri ya da coğrafi yerleşim yerinin emek talebinin yapısıyla örtüşmesinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, iş-işçi uyumsuzluğunun neden olduğu işsizliktir. Örneğin: Ekonomide iş var ama bu işler, nitelikli kişilerin yapacağı türden. Buna karşın ülkedeki işgücü niteliksizse, bu durumda yapısal işsizlik bulunmaktadır. Önceleri bakır-kalay tercih eden tüketicilerin çelik ürün-

lere yönelmesi de, yapısal işsizliğe yol açmaktadır. Söz konusu talep kayması, bakır ve kalay işinde çalışanları işsiz bırakmaktadır (Ardıç, 2011: 181).

Önemli Bilgi

Friksiyonel işsizlik uzun süre devam ettiğinde, yapısal işsizliğe dönüşmektedir. Emegün bir sektörden diğerine geçmesi hızlı olursa, bu geçiş sürecindeki eksik istihdamda friksiyonel işsizlik denilmektedir. Ancak geçiş süreci yavaş olursa, yapısal işsizlik oluşmaktadır. Yapısal işsizliğin çözümü en zordur (www.agri.ankara.edu.tr).

13.4.3. Konjonktürel İşsizlik (Eksik Talep İşsizliği)

Üretilen bütün çıktı için yeterli kadar talep yoksa, çalışanlar işlerini kaybetme tehlikesiyle karşılaşmaktadırlar. Üretim hacminde zaman zaman ortaya çıkan daralmaların yarattığı işsizliğe, konjonktürel işsizlik denilmektedir. Yaygın işsizlik türlerinden birisidir. Konjonktürel dalgalanmaların daralma döneminde ortaya çıkan işsizliktir. Keynesgil işsizlik, bir eksik talep işsizliğidir (Paya, 1997: 29).

13.4.4. Reel Ücret İşsizliği

"Yüksek reel ücrete bağlı olarak ortaya çıkan işsizliğe, genel olarak klasik eksik istihdam denilmektedir. Bazı ekonomistlere göre, 1930'larda ortaya çıkan eksik istihdamın nedeni reel ücretlerin yüksekliğidir. Bu tür işsizliğin ortadan kalkması için, reel ücretlerin düşürülmesi gerekmektedir." (www.agri.ankara.edu.tr).

13.4.5. Gizli İşsizlik

"Bu işsizlik türünde, görünürde piyasada iş arayanlar olmamasına rağmen, işsizlik saklı, gizli bir nitelik taşımaktadır. Bir iş yerinde çalışan işçilerden bir kısmının işe gelmemeleri durumunda, üretilen mal miktarında bir değişiklik olmuyorsa, o yerde gizli işsizlik var demektir." (www.agri.ankara.edu.tr). Daha teknik bir ifadeyle, marjinal verimliliği sıfır olanlar, gizli işsizleri oluşturmaktadır. Özellikle, kamu sektöründe ve tarım sektöründe gizli işsizler çok fazla bulunmaktadır. Kısacası bir kişinin yapacağı işte, birden fazla kişinin çalıştırılması durumunu ifade etmektedir.

13.4.6. Mevsimsel İşsizlik

Tarımın ağırlıklı olduğu ülkelerde görülen bir işsizlik türüdür. Mevsimsel işsizlik genellikle tarım sektöründe görülse de, başka alanlarda da karşılaşılan bir işsizlik türüdür. Örneğin: İnşaat, turizm, sağlık, gıda sektörü vb... Söz konusu

işsizlikler mevsimsel özellik taşısa da, teknolojik ilerlemeler ve diğer gelişmeler bazı sektörleri mevsimsel olmaktan çıkarmaktadır. İnşaat teknolojisindeki gelişmelerde, yıl boyu inşaat devam etmektedir. Diğer taraftan, turizm firmaları yıl boyu turistik olacak bir takım çabalar içine girmektedirler (Ardıç, 2011: 178).

13.4.7. Teknolojik İşsizlik

Emek yoğun üretim metodundan sermaye yoğun tekniklere geçilmesi durumunda, bir kısım emegün işsiz kalması ile ortaya çıkan işsizliktir. Özellikle, gelişmiş ülkelerde teknolojinin gelişmesi sonucunda oluşan makineleşme, küçük işletmelerde ve zanaatlarda çalışan bir kısım zanaatkar ve işçiyi işsiz bırakmaktadır. Örneğin: Geçmişte çokça karşılaştığımız arzuhalcilerin, teknolojinin gelişmesiyle işsiz kalması.

13.4.8. Doğal İşsizlik

Milton Friedman ve Edmund Phelps tarafından 1960'larda ortaya atılmıştır. Doğal işsizlik, ortadan kaldırılması mümkün olmayan minimum işsizliği gösteren bir işsizlik türüdür. Friksiyonel ve yapısal işsizliğin toplamından oluşmaktadır. Doğal işsizlik, iktisat politikaları kullanılarak ortadan kaldırılamamaktadır. Emek piyasasında denge koşulunun tam olarak sağlandığı durumda bile, istihdam dışı kalacağı kabul edilen işgücü oranını ifade etmektedir (Güney, 2009).

13.5. İŞSİZLİĞİN ETKİLERİ

İşsizlik her ne kadar ekonomik bir sorun gibi gözükse de, bir takım sosyal problemlere de yol açmaktadır. İşsizlik, sadece işsiz kalamı değil bu işsizle ilişkili olan herkesi, dolaylı veya doğrudan, az ya da çok etkilemektedir. İşsizliğin bir ülkeye etkisi veya maliyeti şu şekilde sıralanabilmektedir:

- İşsizliğin olması, emek gücünün bir kısmının kullanılmayarak daha az üretim yapılması anlamına gelmektedir. Bu durum, aynı zamanda ekonomik düzenin mevcut kaynaklarının tam olarak kullanılmamasına, dolayısıyla ülke refahının olması gereken yüksek düzeylerde oluşmamasına da neden olmaktadır.
- Kaybedilen iş, ekonomik anlamda geçim kaynağına bağlı olarak hayat standartlarının düşmesinin yanında, ruh sağlığının bozulmasına ve fiziksel rahatsızlıklara da neden olmaktadır.
- İşsizliğin kişilere yüklediği maliyetlerin başında, uzun süreli işsizliğe bağlı olarak mesleki becerilerin aşınması ve çalışamamak nedeniyle gelir elde edememek gelmektedir.

- İşsizlik; boşanmalara, alkol ve uyuşturucu kullanımına, suç işleme eğiliminin artmasına, intihar gibi sosyal rahatsızlıklara ve sağlık sorunlarına yol açmaktadır (Güney, 2009).

13.6. İŞSİZLİĞİN ÇÖZÜMÜ

İşsizlik oranlarının azaltılması ve istihdam oranlarının artırılması, bir ekonomi için kolay değildir. Mevcut işsizlere ve bunlara yeni katılanlara iş bulmak için hem devlete, hem özel kesime hem de bireye sorumluluklar düşmektedir. İşsizlik, etkisi itibariyle nasıl toplumsal bir mesele ise, çözümü de toplumun tüm katmanlarının katkısıyla gerçekleşmektedir. İşsizlikle mücadele, makroekonomik ve mikroekonomik açıdan alınması gereken tedbirler bulunmaktadır. Bir ekonomide işsizliğin azaltılması için yapılması gerekenler, şu şekilde sıralanabilmektedir (İNTEŞ; 2013; Bekiroğlu, 2010: 71-74; Güney, 2009: 154):

- Kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri: Kişinin değişen çalışma koşullarına en uygun ve kolay şekilde uyum sağlamalarını öne sürerek, kişileri işlere yerleştirmek ve iş bulmalarına yardımcı olmak üzere geliştirilmiş hizmetler verilmesi. Örneğin: İş ve meslek danışmanlığı, işgücü piyasası hakkında bilgilendirme, işe yerleştirme hizmetleri, işgücü açığı bulunan bölgelere taşınma teşviki vb. ...
- Mesleki eğitim: Ekonominin ihtiyaç duyduğu iş veya meslek dallarında işsizler için ya da halen çalışmakta olanlar için, kamu ve özel sektör tarafından beceri kazandırma ve geliştirme kurslarının açılması,
- Sübvansiyon edilmiş istihdam anlamında kullanılan özel sektöre yönelik ücret ve istihdam sübvansiyonu, kendi işini kuranlara yardım ve doğrudan kamu sektöründe istihdam edilmesi,
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımların artırılması,
- Engellilere yönelik politikalar: Gerek kamu sektöründe gerek özel sektörde, kanunlarla belirlenmiş oranlarda özürlü ve eski hükümlü çalıştırılması zorunluluğunun getirilmesi,
- İşsizlik sigortası: Kanun kapsamına giren sigortalı işçiler için zorunlu tutulmuş ve ülke düzeyinde uygulanmak üzere 1 Haziran 2002'de yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda, işsizlere ödemeler yapılması,
- İşsizlik yardımları: Finansmanı tamamen devlet tarafından karşılanan, genellikle süresi bitmiş olmasına rağmen henüz bir işe yerleştiremeyenlere ödenen ve ancak işsizlik ödemelerinden daha düşük bir ödemeyi kapsayan, belirli bir süreyi kapsayabildiği gibi muhtaçlık, fakirlik durumu devam ettiği sürece ödenen bir yardım türüdür.